

DELOVNO PRAVO V KRIZNEM OBDOBJU

MITJA NOVAK*

UDK: 349.2:338.124.4

Povzetek: *Od svojih začetkov predstavljajo norme delovnega prava zaščito šibkejši strani (delavcev), ter so se v celotnem dosedanem obdobju te norme le izboljševale, dograjevale in nadgrajevale.*

Avtor v nadaljevanju opozori na vprašanje: Ali je obdobje svetovne krize (ne le cikličnih manjših kriz) čas, ko bo potrebno stopiti (vsaj začasno) korak nazaj, da bo v prihodnje sploh spet mogoče naprej? Ali bi bilo torej sedaj, v letu 2009 potrebno do določene mere dopustiti znižanje standardov urejanja dela, zato da bodo delavci sploh še lahko imeli zaposlitev? Če se torej odločimo za začasno poslabšanje pogojev dela zaposlenih, ali odtehta ta velik minus (in žrtvovanje s strani delavcev) dejstvo, da pa jim teče pokojninska doba in vsa ostala zavarovanja, ter da ne črpajo solidarnostno sredstev (kot bi jih v brezposelnosti) in celo (čeprav od znižanih prejemkov) plačujejo vse prispevke? Zniževanje že izbranih standardov dela delavcev je seveda zelo problematično, ter zlasti delovno – pravniški v načelu takim poskusom nasprotujemo. Pa vendar: razmere na trgu (tudi na trgu dela) niso običajne, prej izjemne – ali lahko (oz. celo, ali moramo?) tudi izjemoma dopustiti zniževanje že izboljšanih pravic na področju dela?

Ključne besede: *delovno pravo, delavci, kriza, standardi dela, zniževanje standardov*

LABOUR LEGISLATION DURING THE TIME OF ECONOMIC CRISIS

Abstract: *Since their beginnings the norms of labour legislation have stood for protection of the weaker party (the workers) and have ever since been improved, supplemented and upgraded.*

* Mitja Novak, doktor pravnih znanosti, profesor na Pravni fakulteti Univerze v Mariboru in direktor Inštituta za delo pri Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani. mitja.novak@uni-mb.si

Mitja Novak, PhD, Professor at the Faculty of Law, University of Maribor and Director at the Institute for Labour Law at the Faculty of Law, University of Ljubljana, Slovenia. mitja.novak@uni-mb.si

The author further draws attention to the issue of whether the time of the present global economic crisis (which is not merely a cyclic or a minor one) is the right one to make a step backwards (at least temporarily) in order to be later able to go forwards again? Should we now in 2009 therefore allow for a decrease of standards of work so that the workers can at least keep their employment? Should we consent to worse conditions for the workers? Does this enormous minus (and sacrifice on the side of the workers) compensate for the fact that they remain insured (the retirement, the health and other insurances) instead of their being dependent on welfare benefits? Does it not make sense that they remain employed and pay contributions, though from a smaller salary? Reduction of the already achieved standards for the workers is of course a problem issue which we, as labour law experts, principally oppose. Yet, at the moment the market conditions (including those on the labour market) are not normal, rather can they be described as critical; can (or even must) we thus not agree that already achieved standards in the field of work be reduced?

Key words: labour legislation, workers, crisis, standards of work, lowering of standards

1. UVOD

Od svojih začetkov so norme delovnega prava zaščitne norme,¹ ki naj ščitijo delavce pred izkoriščanjem s strani delodajalcev; gre za omejitev časa dela, za pravice do plačanih odsotnosti z dela, za določila o mezdah oziroma plačah in podobno. Vse od leta 1919 sprejema univerzalne delovnopravne norme tudi Mednarodna organizacija dela,² kjer lahko v več kot polstoletni normativni dejavnosti ugotovimo celo razvoj teh norm na posameznih področjih. Tako so bile prve konvencije, ki so bile sprejete v obdobju med obema vojnama, bistveno drugačne od kasnejših, ki so delovno-pravno zaščito na določenem področju stalno izboljševale.³ Vse do današnjih dni so se torej norme delavske zaščite tako na univerzalni ravni (MOD), kakor na regionalni ravni (tipičen primer – norme EU), ter na nacionalnih ravneh

¹ Kyovski dr. Rudi: 50 let MOD, Vestnik Inštituta za javno upravo in delovna razmerja pri Pravni fakulteti v Ljubljani, št. 6/1969/3/4, str. 24 in naprej.

² Konvencije MOD s komentarjem, GV Založba, Ljubljana 2006, str. 32 in naprej.

³ Tipičen primer so konvencije iz področja delovnega časa – to so Konvencija št. 1, Konvencija št. 30, Konvencija št. 47 itd.

(z zakonodajo posamezne države) stalno zviševale, dajale več ugodnosti in pravic delavcem, ter na ta način – seveda – tudi povzročile posledice za drugo stran (za delodajalce), ki je morala navedene pravice financirati.

Kot rečeno – vse do današnjih dni: do obdobja, ko je nastopila (na tem mestu so ne spuščamo v vzroke) svetovna kriza.

V kriznem obdobju slediti dosedanjemu trendu stalnega zviševanja standarda delavskih pravic, bi bilo podobno ekonomskemu samomoru – ter bi prevedlo do še dodatnega zviševanja brezposelnosti. Privedlo bi do stanja, ko bi bilo »na papirju« vse odlično, delavci izredno dobro (in vedno bolje) zaščiteni, vendar brez dela – doma (brezposelni).

Ali je obdobje svetovne krize čas, ko bo potrebno stopiti (vsaj začasno) korak nazaj, da bo v prihodnje sploh spet mogoče naprej? Ali bi bilo torej sedaj, v letu 2009 potrebno do določene mere dopustiti znižanje standardov urejanja dela, zato da bodo delavci sploh še lahko imeli zaposlitev? Če se odločimo za začasno poslabšanje pogojev dela zaposlenih, ali odtehta ta velik minus (in žrtvovanje s strani delavcev) dejstvo, da jim teče pokojninska doba in vsa ostala zavarovanja, ter da ne črpajo solidarnostno sredstev (kot bi jih v brezposelnosti) in celo (čeprav od znižanih prejemkov) plačujejo vse prispevke? Zniževanje že izbranih standardov dela delavcev je seveda zelo problematično, ter zlasti delovno – pravniki v načelu takim poskusom nasprotujemo. Pa vendar: razmere na trgu (tudi na trgu dela) niso običajne, prej izjemne – ali lahko (oz. celo, ali moramo?) tudi izjemoma dopustiti zniževanje že izboljšanih pravic na področju dela? Ali stopiti korak nazaj, da bomo nato kasneje naredili več korakov spet naprej?

2. ZAŠČITNA FUNKCIJA NORM DELOVNEGA PRAVA

Da so norme delovnega prava od svojih začetkov zaščitne norme za šibkejšo stran v razmerju med delavci in delodajalci je znano: svoje začetke ima delovno pravo prav v omejevanju ekstenzivnega delovnega časa, normah varstva in zaščite pri delu ter zagotavljanju vsaj minimalnega dostojnega plačila za delo. To zaščitno funkcijo norm delovnega prava pa je nujno obravnavati glede na širšo situacijo, v kateri se družba nahaja: zelo različno namreč je, ali gre za običajne (ali celo konjunkturane) razmere, ali pa za obdobje manjših (ali celo večjih) kriz na regionalni ali celo univerzalni ravni.

2.1. Zaščitna funkcija v običajnih razmerah

V običajnih družbenih in ekonomskih razmerah je klasična funkcija norm delovnega prava še vedno (kot v preteklosti) delovno zaščitna – gre za omejevanje delodajalcev glede možnosti izkoriščanja pri njih zaposlene delovne sile. Celo več – poleg samih zaščitnih norm se pojavljajo tudi vedno višje norme, ki delavce postavljajo v ugodnejši položaj (pa naj gre za norme zakonov ali npr. kolektivnih pogodb), tako glede pogojev dela kakor tudi plačanih odsotnosti z dela in tudi glede nagrajevanja. Tako se je zlasti v ekonomsko razvitih državah ustvaril relativno visok nivo izborjenih pravic za zaposlene, ki je bil zelo cenjen in upoštevan – vse do neposrednih in direktnih učinkov globalizacije v obdobju konca XX. stoletja. Že v tem času je prišlo do negativnih učinkov »previsoko« postavljenih norm delovnega prava (na kar so od osemdesetih let prejšnjega stoletja stalno opozarjali zlasti predstavniki delodajalskih organizacij), v obdobju krize (po letu 2008) pa so se očitki o »bistveno previsokih« nivojih norm delavske zaščite samo še dodatno okrepili.

2.2. Zaščitna funkcija v obdobju krize

Pravzaprav je krizno obdobje v družbi (regiji, svetu) tisti čas, ko delavci delovno-pravno zaščito najbolj potrebujejo! Gre za čas, ko izguba zaposlitve (in tega je v času kriz veliko) pomeni hujšo situacijo kakor v običajnih razmerah, saj je možnost za novo zaposlitev zelo slaba oziroma majhna. Sama zaščitna funkcija norm delovnega prava bi naj torej omogočala zlasti ohranitev zaposlitve ter osebnih prejemkov delavcev; ali v enaki višini kot do tedaj ali pa lahko tudi v nižjih zneskih plač (npr.) oziroma v daljšem času dela (za enako plačilo) oziroma (če je dela manj ...) v krajšem delovnem času z nižjim plačilom in podobno – to pa so seveda situacije, ki so odvisne od konkretnih pogojev v posamezni državi ter od soglasja (ali nesoglasja) socialnih partnerjev!

2.3. Funkcije sindikatov v obdobju krize

Funkcije sindikatov so bile (v razvitih državah sveta) celotno dvajseto stoletje pa do globalizacijskih učinkov ter zlasti do sedanjega kriznega obdobja, izrazito de-

lavsko zaščitne – s tendenco, da se sindikati borijo za večje pravice delavcev,⁴ torej krajši delavnik, višje plače, več plačanih odsotnosti in podobno! V Sloveniji je bilo to zelo očitno tudi pri zelo dolgotrajnem sprejemanju nove delovne zakonodaje (ZDR), kjer so sindikati vztrajali pri visoki delovni zaščiti (z navedbo, da gre za pridobljene pravice delavcev) celo na področjih, kjer je slovenska zakonodaja zaradi takih ureditev, postala unikum v sodobnem svetu.⁵

Ta oblika boja za pravice delavcev pa je že z globalizacijo postala zelo vprašljiva (ker so delodajalci pač selili proizvodnjo v »cenejše« države – to je države, ki imajo nižje norme delovnega prava), z nastopom krize (ter manjših naročil oz. težje prodaje izdelkov) pa sploh problematična.

Če bi sindikati vztrajali tudi v sedanjem času na zviševanju norm delovnega prava v korist delavcev (kar je pravzaprav razumljivo, saj so zastopniki delavcev), bi bila to katastrofa.⁶ Zadeva bi le pospešila »izvoz delovnih mest« oziroma proizvodnje drugam, ter brezposelnost naših delavcev! Nespremenjeni »načini boja« za delavske pravice bi torej najdirektnije privedel do brezposelnosti delavcev.⁷

3. KRIZA IN BREZPOSELNOST

Vsaka ekonomska kriza v zgodovini je imela za posledico tudi zmanjševanje proizvodnje, zato zmanjševanje števila delovnih mest – torej brezposelnost. Tudi ekonomska kriza v svetu v letu 2009 ima zelo velike posledice na področju zaposlenosti: tako kažejo podatki za februar 2009 v EU povprečno stopnjo anketne brezposelnosti 7,9% (gre za podatek o anketni, ne pa registrirani brezposelnosti!),⁸ pri čemer je Slovenija še vedno relativno (glede na ostale države EU) v ugodnem položaju; res pa je, da brezposelnost narašča iz meseca v mesec.

⁴ Mitja Novak – Vloga sindikata o obdobju globalizacije, Delavci in delodajalci, št. 1/2008/VIII, str. 45

⁵ ZDR tako povsem drugače, kakor druga zakonodaja, še vedno kot zakonsko pravico določa plačilo za pot na delo in iz dela, regres za letni dopust, plačilo za prehrano med delom itd.

⁶ Več o tem: Novak, Jurančič, Kyovsky; Sindikalno pravo, Uradni list RS, Ljubljana 1992, str. 71 in najprej

⁷ Fernando Valdés Dal – Re: Freedom of association of workers and employers in the countries of the European Union, Madrid 2005, str. 37 in naprej.

⁸ Igor Dernovšek: Aprila spet več brezposelnih, Dnevnik, priloga Dnevnikov objektiv, sobota, 18. aprila 2009, str. 2

V Sloveniji je približno četrtnina brezposelnih trajno presežnih delavcev in brezposelnih zaradi stečajev, delež dolgotrajno brezposelnih oseb pa se je zaradi novih brezposelnih od marca lani zmanjšal z 52 na 38 odstotkov. Februarja je bilo med registriranimi brezposelnimi prvič po februarju 2001 več moških kot žensk; od februarja lani se je število brezposelnih moških povečalo skoraj za četrtnino, število brezposelnih žensk pa za 8 odstotkov. Kar 40 odstotkov brezposelnih v Sloveniji ima le 1. oziroma 2. stopnjo izobrazbe, 3. ali 4. stopnjo izobrazbe ima četrtnina brezposelnih, prav tako četrtnina pa 5. stopnjo izobrazbe. Šesto stopnjo izobrazbe imajo trije odstotki brezposelnih, vsaj 7. stopnjo izobrazbe pa 7 odstotkov brezposelnih. V primerjavi z marcem lani se je povečal delež vseh brezposelnih, ki imajo manj kot 5. stopnjo izobrazbe. Od marca 2005 se je najbolj znižal delež brezposelnih s 5. stopnjo izobrazbe, za 2 odstotni točki, za prav toliko pa je porasel delež tistih, ki imajo vsaj 7. stopnjo izobrazbe.

Vendar – ekonomska kriza bo gotovo (dolgoročno) prinesla tudi pozitivne »stranske« učinke: dokončno bo ukinjena tista proizvodnja, ki je že v dosedanjem času delovala zelo problematično (pogosto s subvencijami države, ki je presodila, da je ceneje vlagati denar v taka podjetja, kakor imeti večje število brezposelnih oseb). Gotovo ne bodo preživela podjetja (panoge?), ki resnično ne morejo konkurirati s svojo proizvodnjo (glede na strukturo cene, tudi ob upoštevanju nivoja plač zaposlenih!) tistim drugim podjetjem v drugih državah, kjer je delovna sila tudi strokovna, vendar poceni!

3.1. Možni ukrepi za zmanjšanje brezposelnosti v času krize

Vse države razvitega sveta iščejo v obdobju krize tiste možne ukrepe, ki bi naj (vsaj kratkoročno!) zmanjšali naraščanje števila brezposelnih. Med temi ukrepi so zlasti: skrajšan delovni čas, začasno državno financiranje plač delavcev, ki so določeno obdobje časa brez dela (ker jim ga delodajalec zaradi npr. pomanjkanja naročil ne more zagotoviti), plačane in neplačane odsotnosti delavcev, izrabe rednega letnega dopusta, javna dela in podobno.

3.1.1 Skrajšan delovni čas

Temeljna ideja ureditve skrajševanja polnega delovnega časa na npr. 36 ali celo 32 ur je, da se tako delavci ohranijo v podjetju (čeprav zanje ni več toliko dela ...), da

so še naprej v delovnem razmerju, tudi z vsemi posledicami (teče jim pokojninska doba, imajo nespremenjeno pokojninsko osnovo za izračun pokojnine – razen, če prejemajo tudi nižje plačilo – , so zdravstveno originarno zavarovani itd.).

V Sloveniji smo podobno ureditev kakor so jo sprejele tudi nekatere druge države EU, sprejeli z Zakonom o delnem subvencioniranju polnega delovnega časa,⁹ z idejo, da je za Slovenijo ceneje izplačevati subvencioniranje delovnega časa, kakor pa nadomestila delavcem za brezposelnost. ZDSPDČ izrecno določa, da gre za začasen ukrep, ki bi naj omogočil prebroditev kriznega obdobja – pri čemer pa se postavlja vprašanje, kje je meja med še možnostjo ohranitve delovnih mest in zaposlitev ter dejanskim viškom delovne sile?

Izvedba v praksi pa je glede ZDSPDČ zelo problematična: sicer idejo zakona podpirajo tako delavske kot tudi delodajalske organizacije, vendar že dikcija »delno subvencioniranje plač za poln delovni čas« glede na določilo ZDR, da je poln delovni čas lahko 40 ali tudi le 36 ur na teden, ni jasna. Dodatno se zadeva v Sloveniji zakomplicira še ob upoštevanju odmora med delovnim časom (vsak dan 30 minut) – če torej kombiniramo npr.: 32 ur, kot poln delovni čas, ter odštejemo 2,5 ure na teden (pet delovnih dni s po pol urnim odmorom), znese to dejanskega dela na zaposlenega na teden le 29,5 ure. Za tako obdobje dela torej dobi polno plačo (del od države), produktivnost takega podjetja pa je – glede na tujino – gotovo katastrofalna. To je razlog, da nikakor ne gre tega ukrepa jemati kot nekaj trajnejšega – res le za čas najhujše krize.¹⁰

Dodatno pa je potrebno v skladu z ureditvijo ZDSPDČ pojasniti v Sloveniji še dileme glede vpliva take ureditve na matično evidenco, na pokojninsko dobo in na pokojninsko osnovo.

Matična evidenca: Pri spremembi PDČ mora delodajalec v skladu s Pravilnikom o obrazcih (navodila za M-1 in M-3) odjaviti iz zavarovanja za delavce, za katere se je PDČ spremenil (obrazec M-2 velja za vse 4 obvezna socialna zavarovanja, PIZ, ZZ, STV, ZAP) in jih prijaviti v zavarovanje z novim PDČ (obrazec M-1). V sistemu e-VEM lahko to izvede elektronsko, možen je posamični vnos obrazca.¹¹

⁹ ZDSPDČ, Uradni list RS, št. 5/2009

¹⁰ Več o tem: Mitja Novak, Uresničevanje delovnih razmerij v pogojih poslovanja v kriznih razmerah, Radenci, 27.3.2009, str. 4

¹¹ Marijan Papež, Vpliv skrajševanja, podaljševanja in drugih vidikov delovnega časa na obseg pravic iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja, Seminar IDPF, Portorož 27. in 28.1.2009

Pokojninska doba: Delavci imajo sklenjene pogodbe o zaposlitvi s polnim delovnim časom, zato zavarovalna doba teče v polnem dejanskem trajanju, brez zmanjševanja.

Pokojninska osnova: Delodajalcu je prepuščeno, kolikšno mesečno plačo bo zagotavljal delavcem v primeru, ki se PDČ skrajša npr. s 40 na 36 ur: lahko ohrani mesečno višino plače, ki je bila dogovorjena s pogodbo o zaposlitvi ali pa ohrani nespremenjeno urno vrednost plače. V prvem primeru ostane mesečno povprečje plač, ki se upoštevajo za izračun pokojninske osnove, nespremenjeno in se pravice iz PIZ ohranjajo enake, v drugem primeru pa se mesečno povprečje plač znižuje, s tem pa tudi pravice iz PIZ.

V Franciji so že koncem leta 2008 predstavili idejo o subvencijah tistih, ki zaradi začasnega zmanjšanja proizvodnje ne morejo več proizvajati toliko izdelkov kot poprej, ter bi brez subvencij (- intervencija države ... -) morali odpuščati delavce. Glavni ugovor tej ureditvi je bil (predvsem s strani ekonomistov), da bi v takem primeru uporabljali denar vseh (davkoplačevalcev) za sanacijo privatnih podjetij! (tudi in predvsem tistih, ki so v preteklosti poslovale slabo ter se niso pravočasno prestrukturirale). Predsednik Sarkozy je take očitke zavrnil rekoč, da je pač potrebno reševati delovna mesta in krotiti brezposelnost, ki je v Franciji že itak velika. V svojem izjemno odmevnem televizijskem intervjuju 6. februarja 2009 (ki ga je spremljalo rekordno število gledalcev!) je poudaril: »Če bi morali ustaviti vsako reformno takrat, kadar so proti njej demonstracije, je bolje, da do reform ne pride«. S tem je opozoril na nezadovoljstvo v Franciji (ter na množične demonstracije), vendar tudi povedal, da bo kljub negotovanju pri reformah potrebno vztrajati. Val (različnih) odgovorov pa je bil na njegovo izjavo, da »bo morala Francija razmisliti o prenosu avtomobilske proizvodnje v tujino, oziroma to proizvodnjo celo ponovno seliti v Francijo nazaj«.

Tudi v Nemčiji so sprejeli pred vodstvom Angele Merkel (ki so jo vse do februarja 2009 napadali, da se ne odziva dovolj na krizne razmere) vrsto ukrepov, ki pravzaprav ne sodijo v klasični arzenal kapitalističnih ureditev. S tem v zvezi gre zlasti omeniti velikanske zneske za sanacijo bančnega sistema (ki bi naj spet vzpodbudili kreditiranje »zdravega« gospodarstva, ter s tem posledično tudi zaposlovanja delavcev). Nemški ekonomisti in pravniki pa zlasti poudarjajo, da bo finančno krizo, ki je povezana tudi z globalizacijo (zaradi katere so delavci že v preteklih letih plačali svoj davek!) zelo težko na kratki rok preseči. Opozarjajo tudi na prevelike razlike med izjemno nizkimi prejemki (poleg plač tudi pokojnin) in (pogodbeno sicer določenimi) velikanskimi prejemki managerjev – tudi tistih, ki so na čelu

podjetij, ki so v velikih izgubah. Najbolj radikalni (med ekonomisti Pierre-Antoine Dellhommais) celo opozarjajo na možnost izbruhov nezadovoljstva množic (pa če temu rečemo upori, revolucije, protesti ali vojna ...), če se »kapitalizem ne bo spremenil, moraliziral«.

V Španiji je situacija (med starimi članicami EU) najslabša – v marcu 2009 beležijo že 15% brezposelnost, tudi v tej državi je najbolj na udaru avtomobilska industrija. Vlada g. Zapatera je pripravila vrsto rešitev s področja tudi delovnega prava (subvencije delodajalcem, lažje odpuščanje, vzpodbude podjetjem, da ne selijo proizvodnje drugam ...), kakor tudi za pomoč finančnemu sektorju. Situacija v Španiji pa je bolj problematična tudi zato, ker se zelo bojijo posledičnega učinka krize na mesece, ki prihajajo, torej na turizem in na celo vrsto zaposlenih v turizmu: ker se ljudje najprej odpovedo ne najbolj nujnim zadevam (dopustu), se bojijo za delovna mesta v turizmu ter tudi posledično »padanju domin« zaposlenih tudi v drugih sektorjih.¹²

3.1.2. Dopusti in plačane ali neplačane oblike odsotnosti delavcev

Več delodajalcev se je odločilo, ob nenadnem ter zelo velikem upadu naročil, poslati svoje delavce na dopust. Ta ureditev pa je sporna, tako z vidika nacionalne zakonodaje, kakor tudi Konvencije 132 MOD o plačanem letnem dopustu, ker ne predvidevajo takih primerov. Če se delavec s tako določenim dopustom strinja, še zadeva ni tako problematična, kakor v primeru nestrinjanja! Seveda gre za izjemne ukrepe, vendar je še vedno potrebno upoštevati zakonske norme (ter norme iz predpisanih mednarodnih konvencij dela!) s tega področja.

Pri plačanih odsotnostih z dela je zadeva vsaj delno drugačna: tukaj gre za plačilo časa, ko delavec (ne po svoji krivdi!) ne dela, vendar npr. delodajalec ta znesek izplačil (ali vsaj določeni del) dobi refundiran od države (argumentacija zakaj, pa je podobna kot pri razlogih, navedenih pri sprejemanju ZDSPDČ v Sloveniji).

Smisel oz. razlog začasnega nedela delavcev je torej v prebroditvi situacije, ko dela ni, do obdobja, ko bodo spet naročila oz. bo spet delo.

¹² Mitja Novak, Mednarodne primerjave – skrajševanje delovnega časa in drugih možnosti v času krize, op. pod 10, stran 7 in naprej

3.1.3. Prepoved prenosa proizvodnje v druge države s cenejšo delovno silo

Ob izbruhu delavskih protestov v Franciji (v februarju 2009) je predsednik Sarkozy omenil na večih mestih potrebo po prepovedi selitve francoskih tovarn v države s cenejšo delovno silo.¹³ Taka izjava je seveda lahko notranje – politično všečna, je pa seveda v popolnem nasprotju s cilji, ki jih proklamira EU, kakor tudi z ekonomskimi pokazovalci. Če se »mora« ohraniti proizvodnja npr. v Franciji, kjer so plače visoke (saj jih tudi delavci potrebujejo doma, torej v Franciji), so izdelki temu primerno dragi – in nekonkurenčni na svetovnem trgu. Zato bi bilo v takem primeru potrebno ali subvencioniranje s strani države, ali pa neke oblike protekcionalizma oziroma zapiranja notranjega trga, da sploh taka proizvodnja na daljši rok lahko obstane.

Teza: »ohraniti proizvodnjo v državi« ima torej res za posledico večjo zaposlenost v matični državi, vendar pa kot bumerang državo doletijo druge posledice, ki so zelo negativne: tudi druge države se bodo »zapirale«, ne bodo kupovale izdelkov iz te države (posledično spet zmanjšanje proizvodnje ter brezposelnost), najhujše pa je, da bodo »povsem domači« izdelki bistveno dražji, na svetovnem trgu nekonkurenčni, za domače potrošnike pa bistveno dražji! Na daljši rok bi bile posledice takih odločitev (in zakonov) izjemno negativne!

3.1.4. Pospeseno prestrukturiranje proizvodnje

Ugotovitev, ki je v času krize še bolj očitna, da je treba določeno proizvodnjo opustiti, drugo pa spodbujati ter krepiti, je pozitivna plat krize. Prav dolžnost države je (še pred krizo bi bilo bogokletno trditi tako!), da za svoje državljane poskrbi tudi z omogočanjem prestrukturiranjem proizvodnje. Ugovori, da gre v tem primeru za preveliko vmešavanje države v prosti in zveličavni trg, je neumestno (v današnjem času krize).

¹³ Sarkozy je ob tem, zelo nerodno omenil Češko kot državo, kamor se je v preteklosti selila francoska avtomobilska industrija – ter izzval ostre proteste te države.

3.1.5. Aktivna politika zaposlovanja – ter zaposlovanje tam, kjer je (produktivno) delo

Tako v svetu kakor tudi v Sloveniji že dolgo izvajamo oblike aktivne politike zaposlovanja – glede na sedanjo krizo ter glede na še vedno zelo nizko stopnjo izobrazbe zlasti brezposelnih, oziroma tistih, ki zadnje obdobje delo izgubljajo (v industriji, gradbeništvu in podobno), bo to v bodoče potrebno še v večji meri. To bo zahtevalo določena dodatna, namenska sredstva, ki pa jih v precejšnji meri lahko zagotovi tudi EU.

Z res ustrezno aktivno politiko zaposlovanja, s pre- in do- kvalificiranjem tako brezposelnih, kakor tistih, ki jim brezposelnost grozi, bo dolgoročno cela zadeva izboljšana, ter se lahko v prihodnje v čim večji možni meri poslovimo od slabo (oz. celo zelo slabo) plačanih delavk in delavcev z nizko stopnjo izobrazbe.

3.1.6. Javna dela

Posamezni teoretiki vztrajajo, da so tudi v tej ekonomski krizi javna dela tista rešitev, ki bodo nekako začasno zaposlila brezposelne, jim dala vsaj minimalne prejemke, ter da bodo s tem uresničeni nekateri projekti (zlasti infrastruktura ter okolje).

Vendar – če bi bilo to res tako preprosto in ugodno, bi se tega ukrepa gotovo ves čas posluževale v veliki meri prav tiste države, ki beležijo visoko stopnjo brezposelnosti! Vendar – in to je ključno – taka oblika del zahteva finansiranje! Denar! In to v času krize, ko je denarja povsod premalo, ko je možnost zadolževanja (tako posameznikov, kot podjetja ter države!) zelo slaba! To je (kot bi pripomnil dr. Mencinger) prelaganje denarja iz žepa v žep, ne gre za neto trajnejšo in ekonomsko upravičeno varianto!

4. SPODBUJANJE POTROŠNJE – JE TO USTREZNA MOŽNOST ZA ZMANJŠEVANJE BREZPOSELNOSTI TER ZA OHRANITEV USTREZNE VIŠINE NORM DELOVNEGA PRAVA?

Da bi ohranili kar največ delovnih mest, ekonomisti predlagajo čim več ukrepov za spodbujanje potrošnje. Če se bo potrošnja po dobrinah povečala, bo več prodaje, več proizvodnje ter več zaposlenih. V Franciji so celo predlagali slogan: »Trošiti,

za domovino«!,¹⁴ da se tako poveča zaposlenost. Ekonomisti tudi zelo svarijo pred varčevanjem prebivalstva, saj to prav ogroža proizvodnjo (in zaposlenost).

Vendar – kako spodbujati potrošnjo tam, kjer so potrošniki z vedno manj denarja, oziroma ga (v primeru brezposelnosti) sploh – razen nizkih nadomestil – nimajo?! Ali gre torej za potrošnjo luksuznih dobrin (češ – bogati denar še imajo) ali pa za vsakodnevne artikle? Prav pri nepremičninah ter pri avtomobilih je bilo v zadnjem obdobju znižanje povpraševanja kupcev najbolj opazno.

Na področju prodaje avtomobilov je bila v prvem trimesečju leta 2009 situacija zanimiva: v več državah (Nemčija, Francija, Italija ...) so sprejeli ukrepe za povečanje prodaje avtomobilov (v dobri veri, da bodo povečali prodajo nacionalnih vozil, ter ohranili delovna mesta doma) – tako so npr. v Nemčiji zagotovili vsakemu kupcu novega vozila kar 2.500 evrov dodatka, če je svoje več kot devet let staro vozilo oddal v razgradnjo. In posledice? – v Novem mestu se je bistveno povečala potreba po izdelavi vozil Twingo in Clio Storia! Kako to: kupci so predvsem želeli manjša vozila, te izdeluje francoski Renault – vendar v Sloveniji! Zelo dobro za zaposlovanje v Novem mestu, kjer so zaposlili dodatno nočno izmeno ter olajšali slovenski državi situacijo na področju zaposlovanja v avtomobilski industriji, ki je zelo pomemben slovenski izvoznik ...! Vidimo torej, da se danes v prepleteni situaciji v svetu, določeni ukrepi v eni državi lahko odrazijo pri zaposlovanju (in poslovanju) v drugi državi!¹⁵

5. KUPUJTE DOMAČE – JE TO USTREZEN UKREP KER ŠČITI DOMAČO PROIZVODNJO TER ZAPOSLENOST V DRŽAVI?

Le nepoznavalcu se zdi, da je najustreznejši ukrep v času krize (za zagotovitev dela domačim delavcem) ta, ki je zelo preprost: v primeru nakupov vedno kupovati le domače izdelke.

Vendar – kakšne so posledice? Če s tem ohranimo delovna mesta doma, pa tudi ohranjamo stanje, ko so domači izdelki dražji od tujih ter jih ne bomo mogli prodati v tujino!¹⁶

¹⁴ Consommer, pour la patrie!; Sylvie Kauffmann, Le Monde, 7. februar 2009, str. 32

¹⁵ Mitja Novak, opomba pod 10, str. 9

¹⁶ Amartya Sen, Necesitamos una alianza entre el Estado y el mercado, El Pais, 8.2.2009, stran 22

Spet gre torej za zapiranje v državne meje, za protekcionizem, za stanje, ki škodi domačim kupcem, ki bodo kupovali izdelke po višji ceni! Gre torej za večkratno škodo zaradi neposrednih (višje cene izdelkov) učinkov, kakor tudi posrednih učinkov (manjši izvoz oz. zapiranje trga). Če le omenimo še, da smo v zgodovini bili vedno priča (v primerih »zapiranja« trga) črnemu trgu, tihotapljenju blaga, mafijskim poslom in podrobno (kar vedno spremlja situacije, ko so cene izdelkov v državi višje od cen v tujini), vidimo lahko vse širše razsežnosti »kupovanja domačega«.

5.1. Pozitivni učinki protekcionizma

Če država želi s protekcionističnimi ukrepi v današnjem času globalizacije koristiti domači proizvodnji, je to pozitivno le delno in na kratek rok. Res protekcionizem postavi v boljši položaj domače tovarne in podjetja, tako tudi ohranja večjo zaposlenost delavcev, vendar le na zelo omejen krajši rok – posamezniki celo trdijo (tako npr. Daniel Cohen, profesor na Ecole normale supérieure, Paris), da gre le za odlaganje rešitve problema, ki bo pa v prihodnosti še bolj pereč.¹⁷

5.2. Negativni učinki protekcionizma

Negativnih učinkov protekcionizma države (v korist svojih podjetij ter zaposlenih) je cela vrsta: kot glavni se običajno navaja ohranitev nekonkurenčne proizvodnje, predraga proizvodnja, nestimuliranje za prestrukturiranje, vsi negativni učinki visokih cen za domače potrošnike, nekonkurenčnost v svetovnem merilu in podobno.¹⁸

Ekonomist Daniel Cohen navaja podatke, da je v času krize 1930 Amerika z zakonom Smoot – Hawley zvišala carine za izdelke iz tujine za 30%, pri čemer je uvoz padel za 50%, izvoz Amerike pa tudi kar za dve tretjini, ker so Kanada in enako tudi kasneje Evropske države, uvedle povračilne ukrepe.

Prav v Franciji pa protekcionizem države v času ekonomske krize povezujejo ne le z ustvarjanjem dodatnih meja za proizvode, ampak tudi za ljudi. Gre torej tudi

¹⁷ Jean-Luc Gréau, *L'avenir du capitalisme*, Gallimard, Paris, 2007, 302 strani

¹⁸ Pierre-Noël Giraud, *La mondialisation. Emergences et Fragmentations*. Petite bibliothé que de Sciences Humaines, Paris 2008, 160 strani

za zapiranje meja za tujce, ki so bili v preteklosti v marsikateri razviti državi zelo dobrodošli kot delavci.

Tudi v Evropi danes opažamo nekaj podobnega – EU se »zapira« v svoje meje, oziroma izvaja politiko prostega pretoka blaga in ljudi za državljane članice EU. In – v Franciji ugotavljajo, da gre tako protekcionistična politika v smer, da namesto državljanov Turčije in Tunizije, v Franciji dobijo zaposlitev državljani Romunije in Bolgarije.

»Protekcionizem bo krizo še poglobil!«, navaja v svojem prispevku¹⁹ Daniel Cohen – prav v tem času svetovnih ekonomskih težav bi bilo potrebno ščititi tiste države, ki spoštujejo norme, ki jih je sprejela MOD za zaščito delavcev, proti tistim državam, ki mednarodnih delavsko – zaščitnih norm ne spoštujejo.

6. POVEZANOST MED DRŽAVO IN TRGOM, MED NORMAMI DELOVNEGA PRAVA IN EKONOMSKO SITUACIJO

V času globalizacije je vsaka država vpeta v mednarodno dogajanje na svetovnem trgu: če pogledamo zgodovinsko (pa čeprav le zadnjih sto let), vidimo lahko velike spremembe na področju informatike, mednarodnega transporta, razvoja vseh tehnologij. To je razlog, da smo mnogi teoretiki s področja mednarodnega delovnega prava »krizo« pravzaprav že z globalizacijo in z globalizirano proizvodnjo, napovedovali. Dejstvo namreč je, da če je v enem delu sveta mogoče izdelati proizvod npr. samo pol ceneje, kot v drugem delu sveta, da se bo proizvodnja v »drugem« delu ali ustavila, ali pa pocenila!²⁰ Če se ustavi (kar se pogosto), je kot posledica višja (in celo zelo visoka) stopnja brezposelnosti, če se poceni, pa se znižajo (tudi, ne samo) tudi plače zaposlenih delavcev. To znižanje je lahko linearno, ali delno (ali v veliki meri – Mura ...) subvencionirano s strani države (tudi v Sloveniji – delovni čas 36 ali celo 32 ur!), kar pa je možno le za krajše obdobje (ter je nato potrebno sprejeti radikalnejše ukrepe).

¹⁹ Daniel Cohen, »Le protectionnisme aggraverait la crise«, Le Monde, Paris, 7. februar 2009, stran 16

²⁰ Jacques Sapir v svojem prispevku »Vrnitev protekcionizma in njegovih nasprotnikov« (Le Monde diplomatique, marec 2009) ugotavlja, da je v zahodnih državah deflacija plač več kot očitna. Navaja zlasti primere Nemčije, Francije in ZDA, vse pa v neposredni povezavi z dejstvom, da je bilo veliko selitev proizvodnje v cenejše države, kar je posledično imelo seveda vpliv v samih matičnih državah.

Povezanost med državo in svetovnim trgom je danes zelo velika, enako tudi povezanost med normami delovnega prava in ekonomsko situacijo. Kakor je bilo v času kreacije MOD zelo pomembno načelo mednarodne konkurenčnosti (torej, da naj ne bi ena država na račun nespoštovanja delovno – pravnih norm, izkoriščala svoje delavce, ter tako na njihov račun bila primerjalno ekonomsko uspešnejša), se ta situacija v celoti vrača, v še bolj očitni obliki.

Kako naj konkurira država s svojimi proizvodi, v katerih je tudi cena višjih plač delavcev (ki so posledica krajšega delovnega časa, plačanih dopustov, odmorov, odsotnosti, izobraževanja in podobno) s proizvodi države, v kateri je delavnik zelo ekstenziven, pravice delavcev minimalne, plače pa (po zahodnih merilih) katastrofalno nizke?! Nekatero države (tudi Slovenija) so po mojem mnenju še na srečo manj na udaru, ker so povprečne izplačane plače relativno nižje kot v zahodnih državah, zato bo posledica relativno blažja kot v razvitih (in razvijenih?) državah. Prav zanimivo je videti »užaljenost« predstavnikov razvitih držav, češ, kako le morejo tako nizko postaviti cene svojim proizvodom v nerazvitih državah (ki so še včeraj služile kot tržnice za proizvode iz razvitega sveta...).

V taki situaciji se pojavljajo tudi dvomi ali (in če, do katere meje) se bo potrebno v razvitem delu sveta soočiti z zniževanjem nivoja norm delovnega prava (in posledično socialne varnosti), da se bo t.i. »vezna posoda« uravnotežila.²¹

7. BO SEDANJA KRIZA DOPRINESLA K BOLJ MORALNEMU KAPITALIZMU?

Francoski ekonomist Pierre-Antoine Dellhommais navaja, da so se očitno politični veljaki danes odločili, da bodo v kapitalističen sistem uvedli več elementov morale, kakor doslej.²² Tako naj bi ameriški predsednik Obama zahteval od direktorjev ameriških bank, da njihova plača naj ne bi preseгла 500.000 dolarjev, tudi francoski predsednik Sarkozy je dosegel sporazum s svojimi bankirji, da ne dobijo t.i. bonusov. Tudi v drugih državah (enako v Sloveniji) se krepi ideja, da so prevelike razlike v dohodkih zaposlenih neustrezne, ter da bi bilo zadevo potrebno korigi-

²¹ »Vezna posoda« v tem kontekstu predstavlja postopno zniževanje nivoja norm delovnega prava (zlasti tudi plač) v razvitem delu sveta, ter postopno zviševanje nivoja norm na drugi strani vezne posode, to je v nerazvitem delu sveta.

²² *Moraliser le capitalisme, drôle de chanson*, Pierre-Antoine Dellhommais, La Monde, 9. februar 2009, stran 28

rati – Dellhommais navaja tudi npr. razmerja med najvišje plačanimi Francozi ter SMIC-om (najnižjo zajamčeno plačo) – samo športnik Tony Parker zasluži toliko, ko znaša tisoč let dela z najnižjo plačo! Šokantni podatki, ki jih v Franciji omenjajo kot direktno nasprotje idejam Obame in Sarkozy-ja za večjo stopnjo moralnosti kapitalizma! Kam pa bodo (če ne bodo korigirane), tako zelo velike razlike prevele v prihodnosti, se lahko (na podlagi zgodovinskih izkušenj) le bojimo.²³

8. UTD – UNIVERZALNI TEMELJNI DOHODEK

Že nekaj let se v teoriji pojavlja ideja o t.i. univerzalnem temeljnem dohodku (tudi poimenovanje v Sloveniji – državljanski dohodek – tako npr. dr. Valerija Korošec), ki bi naj zagotovil ljudem osnovno varnost, tudi spodbudil porabo in nevtraliziral negativne težnje ljudi, ki že izgubijo delo, ali so v fazi, ko se bo to zgodilo (zaradi tehnoloških vzrokov, ne zaradi njihove krivde).²⁴

Če UTD opredelimo kot mesečni dohodek v višini minimalnih eksistenčnih strokov za vsakega državljana, bi to seveda pomenilo spremembo dosedanjih pravil in norm sistema socialne varnosti v državah ter tudi terjalo določena finančna sredstva (po izračunih bi v Veliki Britaniji bilo potrebno do cca. 2 odstotka BDP): vendar bi bil učinek zelo velik! Že samo zavedanje, da bi človek v primeru odpusta (zaradi globalizacije in krize) dobil znesek, ki bi mu zagotovil najosnovnejšo existenco, bi preprečil marsikatero osebno stiske pa tudi tragedije (in samomore).

9. ZAKLJUČEK

Zaključek glede funkcije delovnega prava v kriznem obdobju je lahko zelo kratek: prav v takem času so norme delovnega prava tiste, ki morajo ustrezati spremenjeni situaciji, ki morajo (na nov način!) ščititi zaposlene delavce (ter zagotavljati tudi možnosti zaposlitve drugje, prekvalifikacijo, dokvalifikacijo itd.), ki morajo zagotavljati določeno stabilnost in varnost ljudem!

²³ Ignacio Muro Benayas, *La fuerza del trabajo – Esta no es mi empresa*, Ecobook, Madrid, 2008

²⁴ O temi »univerzalni temeljni dohodek« je pisal tudi v svojih delih pokojni slovenski predsednik dr. Drnovšek; več o tem Philippe Van Parijs: »Basic Income: A simple and powerful idea for the 21st century«, *Politics and Society*, 2004

Delovno pravo lahko na kratki rok s svojimi normami pomaga gasiti požar (t.j. akutno stanje v gospodarstvu ob večanju števila brezposelnih) z zakonodajo s področja subvencioniranja delovnega časa, začasnega plačevanja delavcev, ki sploh nimajo dela v določenem obdobju, s pospešitvijo javnih del (a res le kratkotrajno!), z vsemi ukrepi aktivne politike zaposlovanja in podobno.

Mnogo večje spremembe pa lahko pričakujemo po mojem osebnem mnenju, srednjeročno, kaj šele na dolgi rok. V tem odboju bo potrebno resno razmisliti o t.i. »moralnem kapitalizmu«, o vzpostavitvi takih norm, ki sicer ne bodo dušile podjetniške aktivnosti, pa vendar vpeljale v družbi tako obliko solidarnosti, da ne bo »depriviligiran« del prebivalstva pod robom preživetja. Če bi do tega ne prišlo, nas zgodovina uči, kako nezadovoljstvo eksplodira, če je tistih, ki nimajo nič (ali zelo malo) veliko, tistih, ki imajo pa »preveč« pa malo, se ta bogata skupina razdeli na tri dele – prvi del jih ostane brez premoženja, drugi del brez premoženja in svobode (gredo v zapor), tretji del pa brez premoženja in brez življenja.

Zapiranje direktorjev v pisarne v Franciji, ukrepi proti velezaslužkarjem v Nemčiji, sindikalni protesti, boj proti tajkunom spet drugje – morda bo vse to le prispevalo k ne le teoretskem razmišljanju tudi o uvedbi univerzalnega temeljnega dohodka, ampak tudi o implementaciji tega ne le v zelo nerazvitih državah Afrike (kjer je delno že uveden), ampak (in zlasti!) v razvitih državah sveta (že tudi primer Aljaske), kamor sodi tudi Slovenija. Te in take bistvene spremembe bodo gotovo nujne na področju delovnega prava, spet pa se kaže tudi izjemni pomen ratificiranih konvencij Mednarodne organizacije dela, ki težijo s svojo univerzalnostjo k poenotenju pogojev dela v vseh državah sveta – kot neke vrste »vezna posoda«, na kar je bilo opozorjeno v predhodnem besedilu.

LITERATURA IN VIRI:

Cohen, Daniel: »Le protectionnisme aggraverait la crise«, Le Monde, Paris, 7.2.2009

Dellhommais, Pierre-Antoine: Moraliser le capitalisme, drôle de chanson, La Monde, 9. februar 2009

Evropska socialna listina (spremenjena), Uradni list RS – Mednarodna pogodba, št. 7/99, z dne 10.4.1999 (uradni list RS, št. 24/99)

Fernando Valdés Dal – Re: Freedom of association of workers and employers in the countries of the European Union, Madrid 2005

Ignacio Muro Benayas, La fuerza del trabajo – Esta no es mi empresa, Ecobook, Madrid, 2008

Kauffmann, Sylvie: Consommer, pour la patrie!; Le Monde, 7.2.2009

Konvencije MOD s komentarjem, GV Založba, Ljubljana 2006

Kyovski dr. Rudi: 50 let MOD, Vestnik Inštituta za javno upravo in delovna razmerja pri Pravni fakulteti v Ljubljani, št. 6/1969/3/4

Novak, Mitja: »Elargissement de l'EU, elargissement du modele social europeen?«, Nantes 2004, - glej: L'Europe face aux changements du travail (Nantes 29.-31.8.2004)

Novak, Mitja: Globalizacija in delovno pravo, Dnevi slovenskih pravnikov 2000, Portorož, oktober 2000, GV, Ljubljana, str. 1302

Novak, Mitja: Globalizacija in pravice delavcev pri prenehanju delodajalca; Inštitut za gospodarsko pravo, Maribor 2000, str. 147

Novak, Mitja: L'alignement de la législation du droit du travail de la République de Slovénie sur les normes de l'Union européenne, Liaisons sociales, Paris 2003, str. 81

Novak, Mitja: Mednarodne primerjave – skrajševanje delovnega časa in drugih možnosti v času krize, IDPF, Portorož 27.1.2009

Novak, Mitja: Relecciones laborales en la República de Eslovenia en el momento de ingresar en la Unión Europea, Revista tecnico laboral, 2005, Barcelona, str. 103

Novak, Mitja: Slovensko pridruževanje Evropski Uniji in prost pretok oseb, Delavci in delodajalci, IDPF, Ljubljana 2003, št. 2, str. 301

Novak, Mitja: Socialna varnost kot strošek dela v obdobju globalizacije, Delavci in delodajalci, IDPF, Ljubljana, 2005, str. 281

Novak, Mitja: Upoštevanje verskih praznikov v dobi globalizacije, Pravna praksa, Ljubljana 2008, str. 33

Novak, Mitja: Uresničevanje delovnih razmerij v pogojih poslovanja v kriznih razmerah, Radenci, 27.3.2009

Novak, Mitja: Vloga sindikata o obdobju globalizacije, Delavci in delodajalci, št. 1/2008/VIII

Novak, Mitja: Zaposlovanje in delo tujcev po mednarodnih normah, Delavci in delodajalci, Inštitut za delo pri Pravni fakulteti v Ljubljani, 2001, št. 3

Novak, Kyovski, Jurančič: Sindikalno pravo, Uradni list RS, Ljubljana 1992

Papež, Marjan: Vpliv skrajševanja, podaljševanja in drugih vidikov delovnega časa na obseg pravic iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja, IDPF, Portorož 27. in 28.1.2009

Philippe Van Parijs: De la sphère autonome à l'allocation universelle, Paris 2009, La Découverte, str. 161

Philippe Van Parijs: »Hacia una concepción de la justicia global«, Medellín, Fundación Coufiar, 2002, 148 str.

Philippe Van Parijs: L'Allocation universelle, Paris, La Découverte, 2005

Sapir, Jacques: »Vrnitev protekcionizma in njegovih nasprotnikov«, Le Monde diplomatique, marec 2009

Sen, Amartya: Necesitamos una alianza entre el Estado y el mercado, El País, 8.2.2009

Zakon o delnem subvencioniranju polnega delovnega časa (ZDSPDČ), Uradni list RS, št. 5/2009

Zakon o delovnih razmerjih (ZDR), Uradni list RS, št. 42/02 in 103/07

LABOUR LEGISLATION DURING THE TIME OF ECONOMIC CRISIS

MITJA NOVAK*

SUMMARY

In his contribution the author deals with the currently extremely topical issue of workers' protection during the present global economic crisis.

In the introduction the author points out at the protective function of the labour law norms from their beginnings and at how they gradually led to an increasingly better protection of the employees – until the period of globalization. In the beginning of his contribution the author draws attention to the essential difference between the situation within the usual social and economic circumstances and the one in time of economic crisis. Considering this aspect, he discusses the traditional protective role of the trade unions which in the past could make use of the most rigorous forms of the workers' fight for their rights (strike); during the economic crisis, however, such approach is probably the worst possible alternative, since the employer might be forced to either declare bankruptcy, or transfer its production into cheaper states (both regarding the labour force and generally).

The author further draws attention to the issue of whether the time of the present global economic crisis (which is not merely a cyclic or a minor one) is the right one to make a step backwards (at least temporarily) in order to be later able to go forwards again? Should we now in 2009 therefore allow for a decrease of standards of work so that the workers can at least keep their employment? Should we consent to worse conditions for the workers? Does this enormous minus (and sacrifice on the side of the workers) compensate for the fact that they remain insured (the retirement, the health and other insurances) instead of their being dependent on welfare benefits? Does it not make sense that they remain employed and pay contributions, though from a smaller salary? Reduction of the already achieved standards for the workers is of course a problem issue which we, as labour law experts, principally oppose. Yet, at the moment the market conditions (includ-

* Mitja Novak, PhD, Professor at the Faculty of Law, University of Maribor and Director at the Institute for Labour Law at the Faculty of Law, University of Ljubljana, Slovenia. mitja.novak@uni-mb.si

ing those on the labour market) are not normal, rather can they be described as critical; can (or even must) we thus not agree that already achieved standards in the field of work be reduced?

As possible measures for reducing the number of the unemployed during the economic crisis the author points at shorter working time (most recent Slovenian legislation dating from 2009 envisages a shorter working time of 36 or even 32 hours instead of 40 hours!); the use of annual leave and unpaid absence from work in case there is not enough work (usually due to lack of orders); he further discusses some opinions (usually expressed abroad) about the ban on production transfer to foreign countries (with lower salaries and less legal protection of the workers); he mentions public works and suggests a speedy restructuring of the production, and a more adequate active policy of employment.

In order to eliminate enormous differences in salaries, the author suggests introduction of certain proportions between the salaries which would bring about more solidarity in this field, especially for the most vulnerable categories of the employed population.

In the recently published specialist literature there is a lot of serious discussion about encouraging consumption. The point seems to be that an increased consumption could result in the employment of the workers who produce the respective goods, thus turning the employment rate upwards. Certain measures that could be witnessed in the first half of 2009 (i.e. a 2.500 Euro bonus for the German citizens who decided to purchase a new car) indicate this approach as one of the possibilities in this period of recession.

The author's attitude towards the frequently heard slogan "buy home products" which is supposed to protect the home production and consequently the employment level is entirely negative since such attitude will naturally have exactly the adverse effect. Those familiar protectionist demands are immediately responded to by the partner states which in return do not buy the products of the country concerned any longer. The consequence, is that the economies remain restricted to their own state boundaries which leads to higher prices of the home products also for the consumers within the own country. In addition, such situation enhances black market, smuggling of goods and other similar phenomena. After dealing thoroughly with the entire issue of protectionism, the author cautions against its negative effects on the national economy.

In the conclusion, the author also presents his own views on the connection between the state and the market, on the labour law norms and the economic situation. Undoubtedly the situation today is completely different from the one we used to have in the past; modern transport and advanced communication technologies have entirely changed the situation regarding i.e. closing within one's own national (or regional) borders. Global recession needs to be regulated globally but in view of protective norms in the respective labour legislations and specific situation of each country also within individual states.